

Podstawy fizyki 2

Mechanika płynów

Agnieszka Obłąkowska-Mucha

AGH,WFiIS, Katedra Oddziaływań i Detekcji Cząstek,
D11, pok. 106
amucha@agh.edu.pl
<http://home.agh.edu.pl/~amucha>

Cele wykładu (pytania egzaminacyjne)

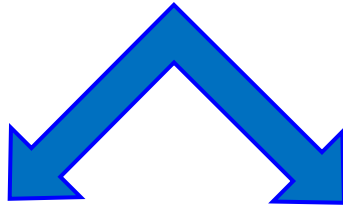
Wiedza:

- ▶ Czym różnią się płyny od bryły sztywnej?
- ▶ Co to jest ciśnienie, od czego zależy i jak je zmierzyć?
- ▶ Prawo Pascala, Archimedesesa i Bernoulliego.
- ▶ Skąd się biorą turbulencje?

Umiejętności:

- ▶ Wyznaczenie ciśnienia w wodzie i na wysokości w atmosferze Ziemskiej.
- ▶ Pokazanie związku prawa Bernoulliego z siłą nośną samolotu oraz w domu i zagrodzie.
- ▶ Zastosowanie prawa Pascala i Archimedesesa.

Mechanika płynów

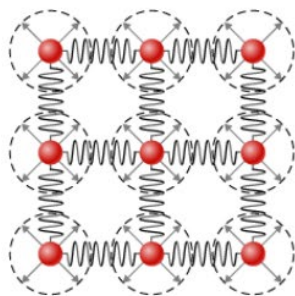
Hydrostatyka

Hydrodynamika

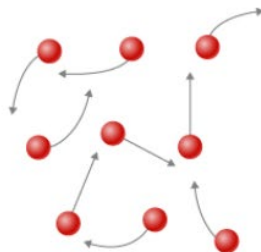
PŁYNY = CIECZE + GAZY

- ▶ Opis jest różny od mechaniki bryły sztywnej (zmiana kształtu, ścisłość)
- ▶ W płynach brak regularnego uporządkowania atomów i cząsteczek (jak w sieci krystalicznej ciał stałych).
- ▶ Płyn – substancja zdolna do przepływu, przyjmuje kształt naczynia, w którym się znajduje,
- ▶ Na płyny działają tylko siły prostopadłe do ich powierzchni. Powierzchnia ustawia się zawsze normalnie do siły zewnętrznej (dośw)
- ▶ Zamiast wyznaczać masę i siłę, opisujemy **gęstość i ciśnienie**

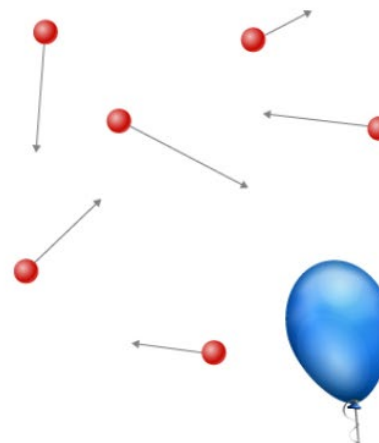
Uporządkowanie atomów

Ciała stałe

Ciecze

Gazy

Gęstość to masa przypadająca na jednostkę objętości: $\rho = \frac{m}{V} \left[\frac{g}{cm^3} \right]$

<https://openstax.org/books/fizyka>

Gęstość

Gęstość to masa przypadająca na jednostkę objętości: $\rho = \frac{m}{V} \left[\frac{g}{cm^3} \right]$

Ciała stałe (0.0 °C)		Ciecze (0.0 °C)		Gazy (0.0 °C, 101.3 kPa)	
Substancja	ρ (kg/m ³)	Substancja	ρ (kg/m ³)	Substancja	ρ (kg/m ³)
Aluminium	$2,70 \cdot 10^3$	Benzen	$8,79 \cdot 10^2$	Powietrze	$1,29 \cdot 10^0$
Kość	$1,90 \cdot 10^3$	Krew	$1,05 \cdot 10^3$	Dwutlenek węgla	$1,98 \cdot 10^0$
Mosiądz	$8,44 \cdot 10^3$	Alkohol etylowy	$8,06 \cdot 10^2$	Tlenek węgla	$1,25 \cdot 10^0$
Beton	$2,40 \cdot 10^3$	Benzyna	$6,80 \cdot 10^2$	Hel	$1,80 \cdot 10^{-1}$

Substancja	ρ (kg/m ³)
Lód (0 °C)	$9,170 \cdot 10^2$
Woda (0 °C)	$9,998 \cdot 10^2$
Woda (4 °C)	$1,000 \cdot 10^3$
Woda (20 °C)	$9,982 \cdot 10^2$
Woda (100 °C)	$9,584 \cdot 10^2$
Para (100 °C, 101.3 kPa)	$1,670 \cdot 10^2$
Woda morska (0 °C)	$1,030 \cdot 10^3$

Gęstość gazów bardzo zależne od temperatury i ciśnienia!

Ciśnienie

- ▶ **Ciśnienie** – wartość siły prostopadłej na jednostkę powierzchni:

$$p = \frac{F_{\perp}}{S} \quad \left[\frac{N}{m^2} = 1 Pa \right]$$

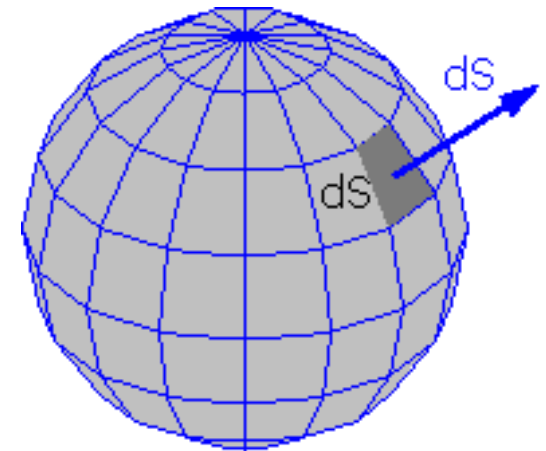
$$10^5 Pa = 1 bar ; \quad 1 atm = 1013,25 hPa = 760 mmHg$$

- ▶ **Wektor powierzchni**- długość wektora $\vec{dS}$ jest równa polu powierzchni dS , jego kierunek jest **prostopadły** do powierzchni, a zwrot na zewnątrz powierzchni.

- ▶ Siła wywierana przez płyn na tę powierzchnię:

$$\vec{dF} = p \vec{dS}$$

- ▶ **Gęstość** - $\rho = \frac{dm}{dV}$ - zależy od temperatury, ciśnienia

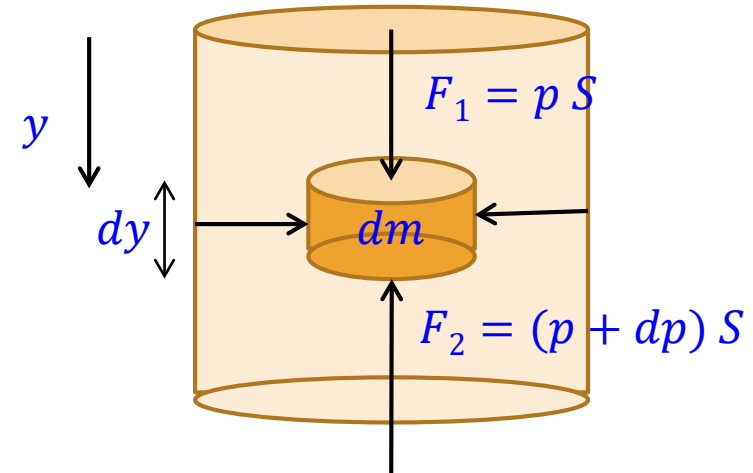
Ciśnienie wewnątrz płynu (hydrostatyka)

- ▶ Ciśnienie wywierane przez płyn **WEWNĄTRZ** naczynia:

na górną i dolną powierzchnię cienkiego walca, o wysokości dy , znajdującego się na głębokości y , działają siły:

$$F_1 = p S, \quad F_2 = (p + dp) S$$

$$dp = \frac{dm g}{S} = \frac{\rho S dy g}{S} = \rho g dy$$

zmiana ciśnienia w zależności od zmiany głębokości

- ▶ Ciśnienie hydrostatyczne cieczy na głębokości y (całkujemy powyższe):

$$p = p_0 \pm \rho g y$$

ciśnienie atmosferyczne

$$\frac{dp}{dy} = \rho g$$

ciężar właściwy cieczy

Ciśnienie

- ▶ $p = p_0 \pm \rho g y$
  - ▶ ciśnienie rośnie wraz z głębokością i zależy tylko od głębokości liczonej od powierzchni, niezależnie od kształtu pojemnika (nurek),
  - ▶ ciśnienie maleje z wysokością (treking),
  - ▶ ciśnienie jest jednakowe dla punktów na tej samej głębokości, nie zależy od kształtu naczynia (paradoks hydrostatyczny).
- ▶ Ciśnienie pod wodą – po każdym zanurzeniu o 10 m ciśnienie zwiększa się o 1 atm.

$$p = p_0 + \rho g h$$

$$p = 1013 \text{ hPa} + \left(998 \frac{\text{kg}}{\text{m}^3}\right) \left(10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}\right) (10\text{m}) \approx 1 \text{ atm} + 1 \text{ atm}$$

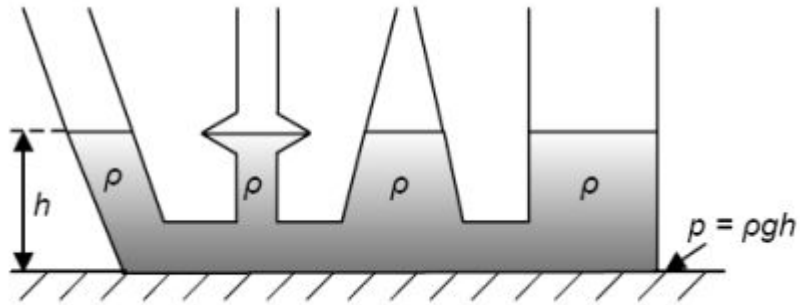
Rekord nurkowania swobodnego (free-diving) to ponad 300m !

- ▶ Łodzie podwodne 200-400m

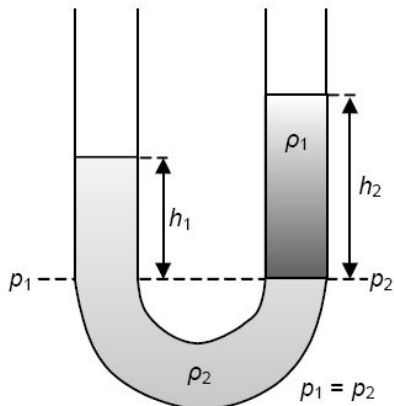

Ciśnienie - przykłady

płyn może się przemieszczać pomiędzy częściami pojemnika - ciśnienie na dole każdej kolumny jest takie samo

ciśnienie na każdym poziomie jest takie samo:

$$p_0 + \rho_1 h_1 g = p_0 + \rho_2 h_2 g$$

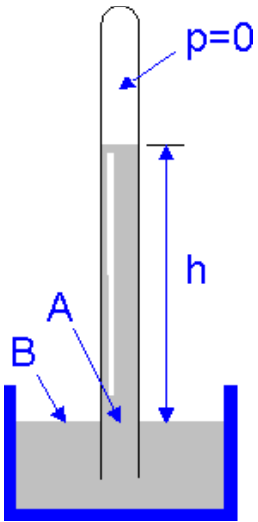
$$\frac{h_2}{h_1} = \frac{\rho_1}{\rho_2}$$

Pomiar ciśnienia

- Do pomiaru ciśnienia – barometr

Barometr Torricellego (1643) – pomiar ciśnienia atmosferycznego za pomocą rurki z rtęcią

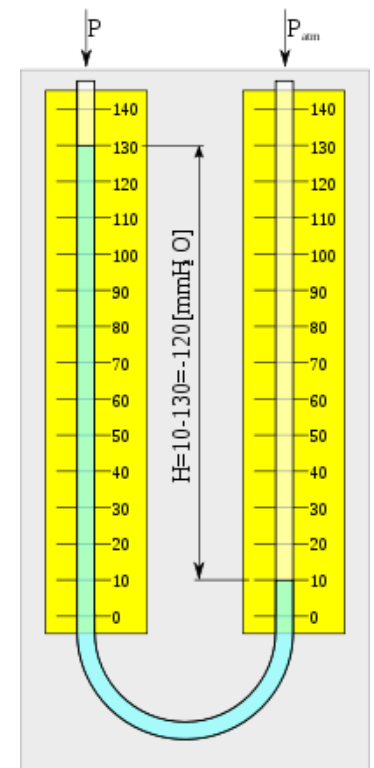
$$p_A = \rho g h \quad p_B = p_{atm}$$

$$p_A = p_B$$

$$p_{atm} = \rho g h$$

Współcześnie:

Barometry, manometry

- ▶ Ze względu na rodzaj pomiaru barometry można podzielić na:
  - bezwzględne – wskazują ciśnienie absolutne, czyli w odniesieniu do próżni,
  - różnicowe – wskazują różnicę ciśnień,
  - względne (manometry) – wskazują ciśnienie względem ciśnienia otoczenia (względne) i większe od niego,

- ▶ Manometry:

- hydrostatyczne,
- sprężynowe,
- elektryczne

- ▶ Próżniomierze

próżniomierz

Jednostki ciśnienia

$$1 \text{ Pa [N/m}^2\text{]} = 10^{-5} \text{ bar} = 10^{-2} \text{ mbar}$$

$$1 \text{ bar} = 10^5 \text{ Pa} = 1000 \text{ hPa (hekto – paskali)}$$

$$1 \text{ at (techniczna)} = 98066 \text{ Pa} = 980 \text{ hPa} = 0.98 \text{ bar}$$

$$1 \text{ atm (fizyczna)} = 1013250 \text{ Pa} = 1013,25 \text{ hPa}$$

$$1 \text{ hPa} = 1 \text{ mbar}$$

Ciśnienie atmosferyczne na Ziemi na poziomie morza

$$1 \text{ mm Hg} = 1 \text{ Tor} = 133,3 \text{ Pa} = 1,33 \text{ hPa}$$

$$1 \text{ psi} = 6897 \text{ Pa}$$

funty/cal²

Jednostki ciśnienia

$$1 \text{ Pa [N/m}^2\text{]} = 10^{-5} \text{ bar} = 10^{-2} \text{ mbar}$$

$$1 \text{ bar} = 10^5 \text{ Pa} = 1000 \text{ hPa (hekto – paskali)}$$

$$1 \text{ at (techniczna)} = 98066 \text{ Pa} = 980 \text{ hPa} = 0.98 \text{ bar}$$

$$1 \text{ atm (fizyczna)} = 1013250 \text{ Pa} = 1013,25 \text{ hPa}$$

Ciśnienie atmosferyczne na Ziemi na poziomie morza

$$1 \text{ mm Hg} = 1 \text{ Tor} = 133,3 \text{ Pa} = 1,33 \text{ hPa}$$

$$1 \text{ psi} = 6897 \text{ Pa}$$

manometr techniczny

manometr nurkowy

Ciśnienie

opona samochodowa

1 bar = 100 kPa

opona rowerowa

Ciśnienie atmosferyczne

Ciśnienie atmosferyczne – stosunek wartości siły z jaką słup powietrza atmosferycznego naciska na powierzchnię Ziemi (lub innej planety), do powierzchni, na jaką ten słup naciska.
Zatem w górach ciśnienie atmosferyczne jest niższe niż na nizinach.

- Ciśnienie atmosferyczne na wysokości H:

$$p = p_0 - \rho_{pow} g H \quad \text{ale:} \quad \frac{\rho}{\rho_0} = \frac{p}{p_0}$$

co daje:

$$\frac{dp}{dh} = -\frac{\rho_0 g}{p_0} p$$

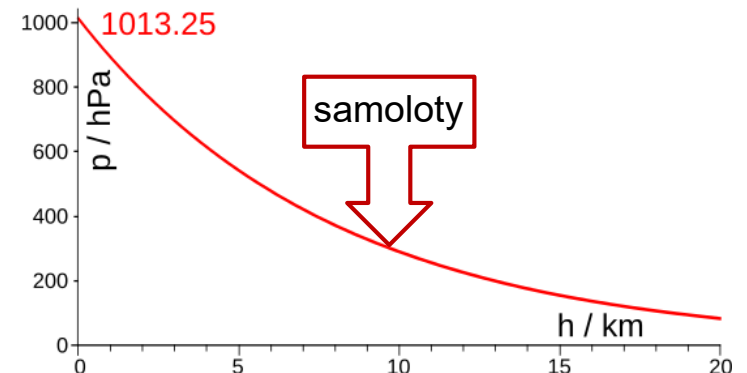
$$p = p_0 e^{-g \frac{\rho_0}{p_0} h}$$

wzór barometryczny

rozwiązać lub sprawdzić!

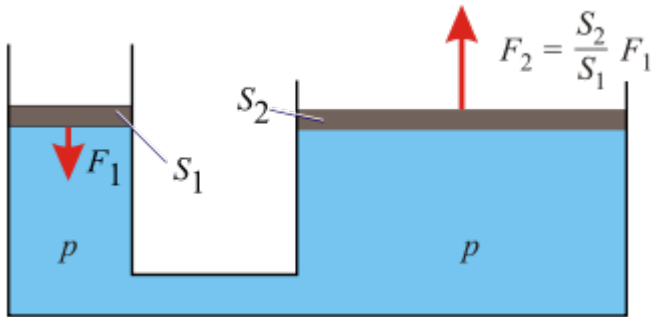

4000 m 2700 m 300 m

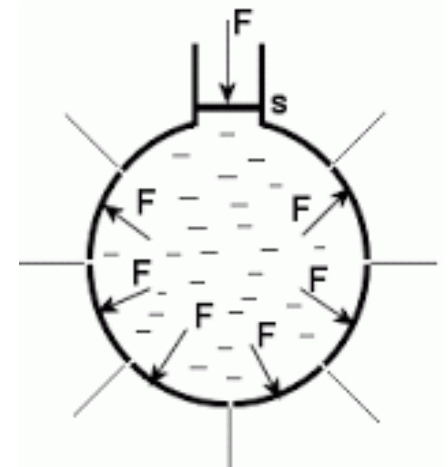
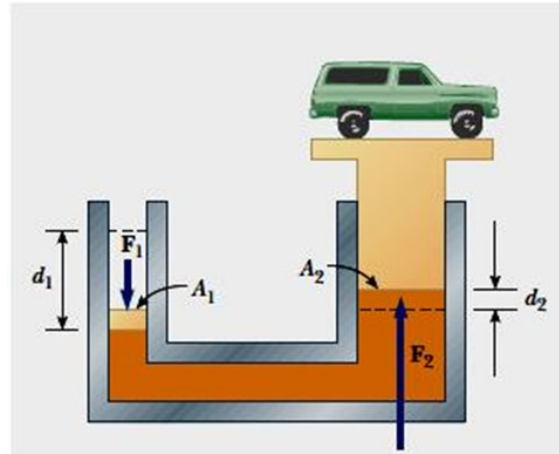

Prawo Pascala

- ▶ W zamkniętej objętości płynu (nieściśliwego) zmiana ciśnienia jest przenoszona do każdego miejsca w płynie i do ścian zbiornika (prasa hydrauliczna, hamulce, ciśnienie w oponie jest w każdym miejscu jednakowe, itp.)

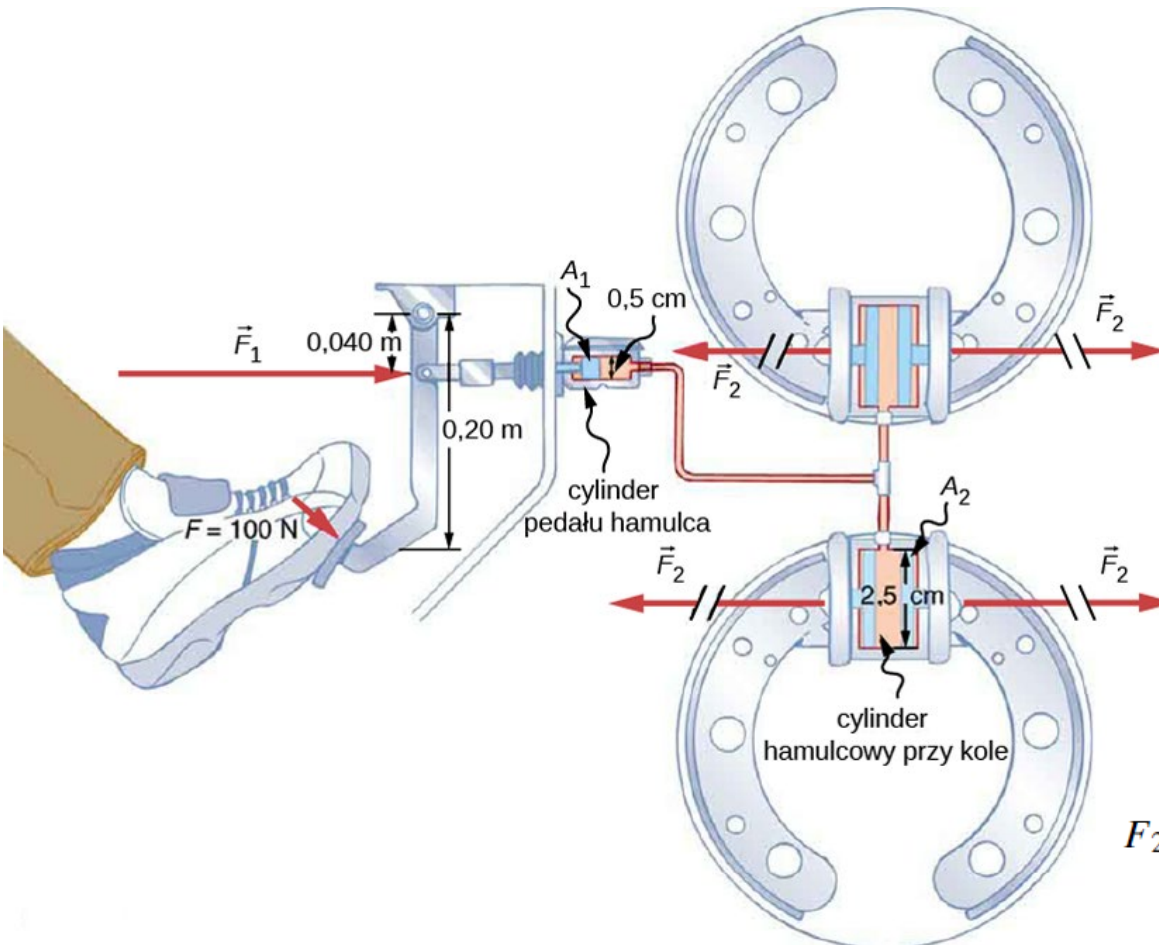
$$p = \frac{F_1}{S_1} = \frac{F_2}{S_2}$$

- Można działać mniejszą siłą w celu podniesienia większego ciężaru (kosztem drogi).
- Przyrost ciśnienia jest w każdym miejscu taki sam, niezależny od głębokości

Prawo Pascala - przykłady

$$F_2 = \frac{A_2}{A_1} F_1 = \frac{\pi r_2^2}{\pi r_1^2} F_1$$
$$= \frac{(1,25 \text{ cm})^2}{(0,250 \text{ cm})^2} \cdot 500 \text{ N} = 1.25 \cdot 10^4 \text{ N}$$

Prawo Archimedesesa

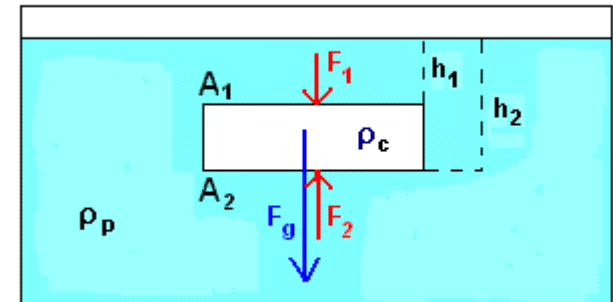
- ▶ Na ciało zanurzone w cieczy działa siła grawitacyjna – gdy ciało się nie porusza musi ona być zrównoważona przez inną siłę – zwaną **siłą wyporu**
- ▶ Siła wyporu wynika z **różnicy ciśnień** działających na górną i dolną powierzchnię ciała.

$$p(h) = p_0 - \rho g h$$

$$F_w = p(h_2)A_2 - p(h_1)A_1$$

$$F_w = \rho g (h_2 - h_1)A$$

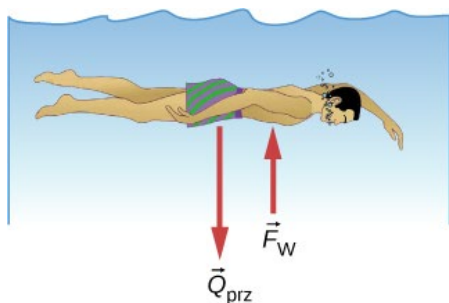
$$F_w = \rho g V$$

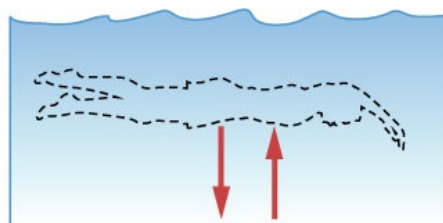
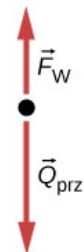
PRAWO ARCHIMEDESA: na ciało zanurzone w płynie działa siła wyporu, skierowana pionowo do góry, a jej wartość jest równa ciężarowi wypartej przez ciało cieczy.

Prawo Archimedesesa

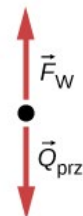
PRAWO ARCHIMEDESA: na ciało zanurzone w płynie działa siła wyporu, skierowana pionowo do góry, a jej wartość jest równa ciężarowi wypartej przez ciało cieczy.

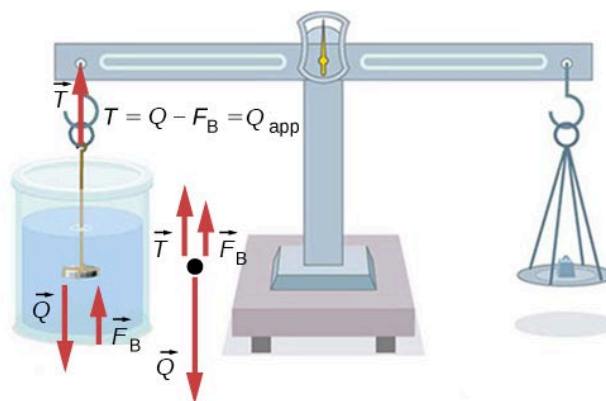
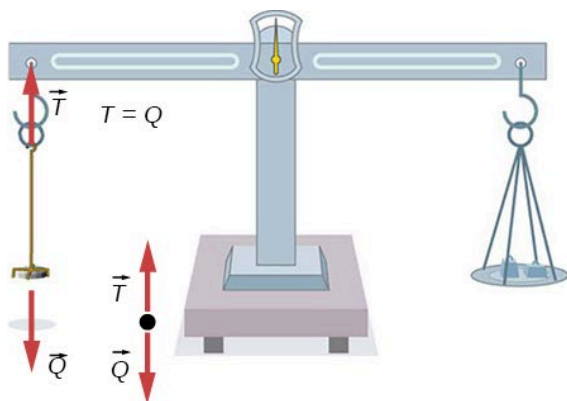
obiekt zanurza się

obiekt swobodnie unosi się

$$F_w = \rho g V$$

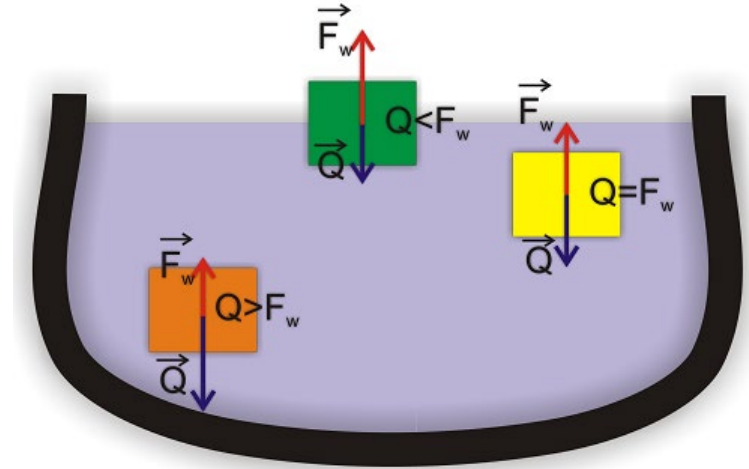
Pływanie ciał

- ▶ Warunki pływania- gdy ciało pływa, wartość działającej na nie siły wyporu F_w jest równa wartości działającej na nie siły ciężkości.

$$F_w = mg$$

$$\rho_{\text{płynu}} V_{\text{ciała}} g = \rho_{\text{ciała}} V_{\text{ciała}} g$$

$$\rho_{\text{płynu}} = \rho_{\text{ciała}}$$

- ▶ Statki powinny wypierać ciecz o ciężarze równym własnemu ciężarowi.

$$M_s g = \rho_w V g$$

zanurzenie jest proporcjonalne do $V = \frac{M_s}{\rho_w}$, czyli zależy od gęstości wody (temp, zasolenia)

Pływanie ciał

Przykład: Jaka część objętości góry lodowej wystaje nad powierzchnię morza? Gęstość lodu wynosi 920 kg/m^3 a gęstość wody morskiej 1030 kg/m^3 .

$$Q_l = \rho_l V_l g \quad \text{Ciężar góry lodowej}$$

$$Q_w = \rho_w V_w g \quad \text{Ciężar objętości } V_w \text{ wypartej wody morskiej.}$$

$$\rho_l V_l g = \rho_w V_w g \quad \text{Warunek pływania.}$$

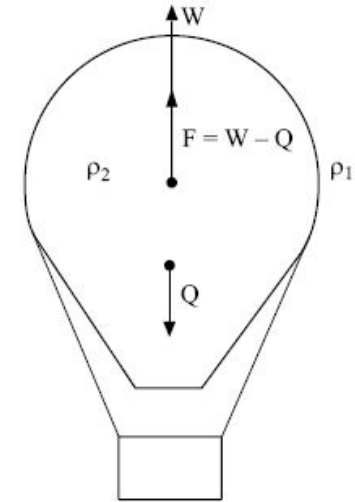
$$\frac{V_w}{V_l} = \frac{\rho_l}{\rho_w} = \frac{920}{1030} = 0.89$$

Objętość wypartej wody równa się objętości zanurzonej części góry lodowej, czyli 89% góry znajduje się pod wodą.

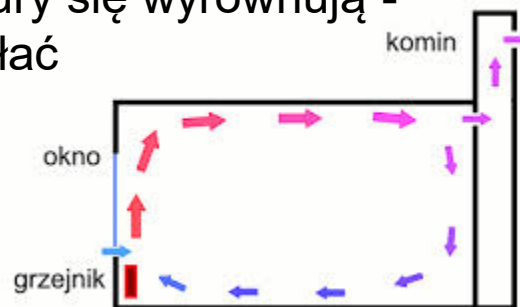

Siła wyporu powietrza

- ▶ Na każde ciało znajdujące się w powietrzu przy powierzchni Ziemi działa siła wyporu równa ciężarowi wypartego powietrza. Ciało o objętości 1m^3 wypiera 1m^3 powietrza, którego ciężar jest około 12N - każde ciało, ważone przy powierzchni Ziemi naciska na wagę siłą o ok. 12N mniejszą od ich ciężaru (co waży więcej – tona puchu czy tona kamieni?) – poprawki na pomiar masy...

- ▶ Wentylacja grawitacyjna działa dzięki różnicy temperatury wewnątrz i na zewnątrz budynku - lżejsze, ciepłe powietrze płynie ku górze, a na jego miejsce napływa powietrze zimniejsze - cięższe. Latem temperatury się wyrównują - wentylacja przestaje działać

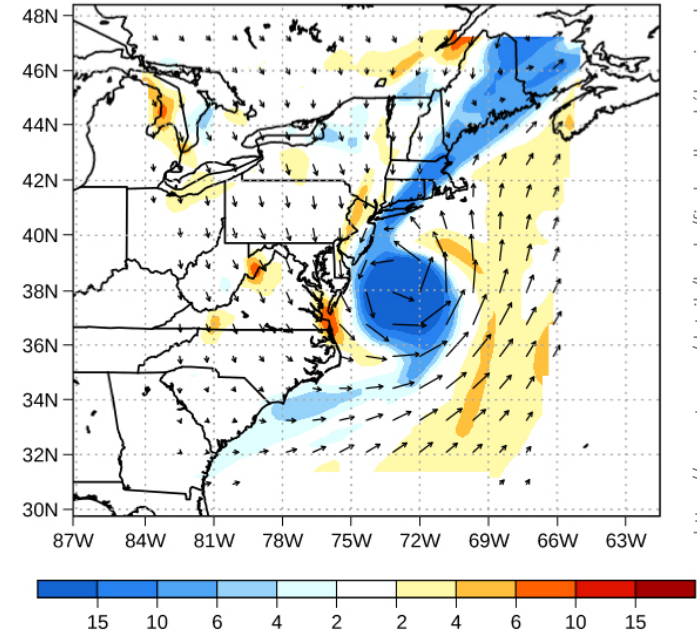
- ▶ Wypełnione gazem balony, które wznoszą się w powietrzu mają gęstość mniejszą niż powietrze.

Dynamika płynów

Prędkość każdego punktu cieczy w funkcji czasu – pole wektorowe

- tor każdej cząstki to linia prądu
- prędkość jest styczna do linii prądu,
- struga – wiązka linii prądu

925 hPa wirowość wzgl., kier. wiatru, temp. na wys. 2 m
prognoza na 19.04.2014 UTC

<https://openstax.org/details/books/fizyka-dla-szkol-wyzszych-tom-1>

Podział przepływów

- ▶ Podział przepływów:
  - **stacjonarny** (ustalony, **laminarny**) – prędkość płynu w dowolnie wybranym punkcie jest stała w czasie tzn. każda cząsteczka przechodząca przez dany punkt zachowuje się tak samo - niskie prędkości przepływu.
  - **bezwirowy** - w żadnym punkcie cząsteczka nie ma wypadkowej prędkości kątowej.
  - **nieściśliwy** - gęstość płynu jest stała, zazwyczaj w cieczech, w gazach tylko przybliżenia
  - **nielepki** – odpowiednik tarcia w ciałach stałych

- ▶ Dalsze rozważania dotyczą przepływów: **laminarnych, bezwirowych, nieściśliwych, nielepkich.**

Równanie ciągłości strugi

- W takich przepływach wektory **prędkości są równoległe** do kierunku przepływu (**linii prądu**).
- Linie prądu się nie przecinają.
- Wszystkie cząstki cieczy przepływające przez dany punkt mają wtedy **ten sam wektor prędkości**.

Masy płynu przechodzące przez dwa przekroje S_1 i S_2 w tej samej jednostce czasu t są takie same:

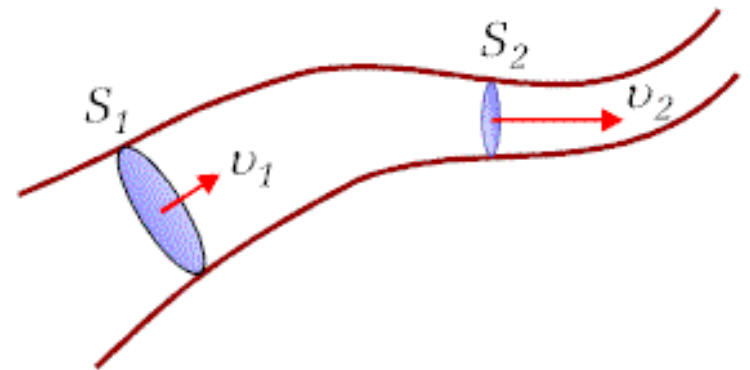
$$m_1 = \rho S_1 v_1 t \quad m_2 = \rho S_2 v_2 t$$

a zatem:

$$S_1 v_1 = S_2 v_2$$

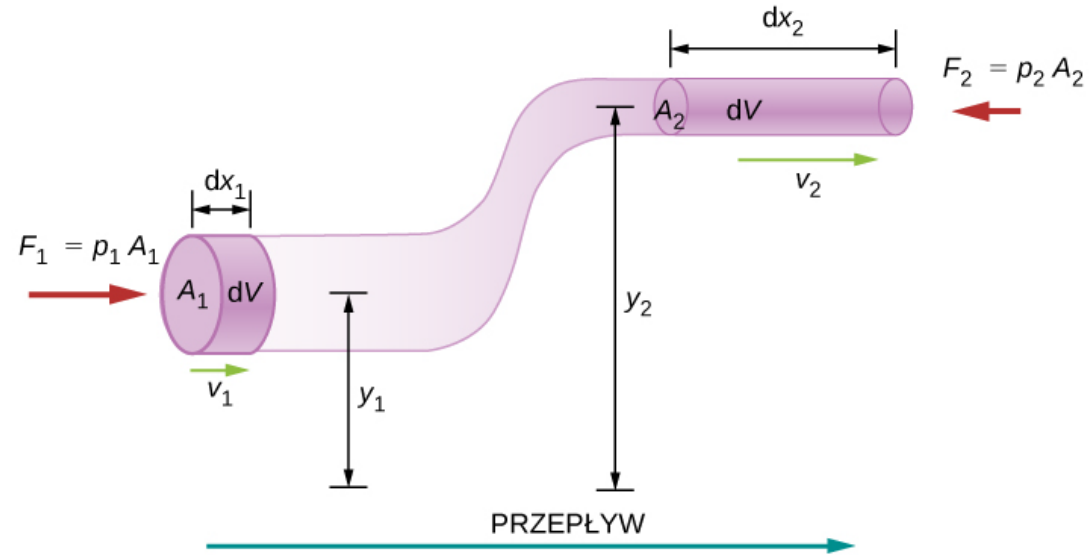
jest to **prawo ciągłości strugi**

Prędkość płynu nieściśliwego przy ustalonym przepływie jest odwrotnie proporcjonalna do pola przekroju strugi

Prawo Bernoulliego

- ▶ Twierdzenie o pracy i energii – praca wykonana przez wypadkową siłę jest równa zmianie energii kinetycznej.
- ▶ Mamy siłę grawitacji i zmianę energii kinetycznej płynu.

Praca:

- wykonywana przez siłę ciężkości:

$$W_Q = -mg(y_2 - y_1) = -\rho V g(y_2 - y_1)$$

(siła i przemieszczenie mają przeciwne kierunki)

- wykonywana nad płynem:

$$W_p = -(F_2 - F_1)\Delta x = -(p_2 A_2 - p_1 A_1)\Delta x = -(p_2 - p_1)V$$

$$W = W_Q + W_p = -\rho V g(h_2 - h_1) - V(p_2 - p_1)$$

Prawo Bernoulliego

Zmiana energii kinetycznej: $\frac{1}{2}mv_2^2 - \frac{1}{2}mv_1^2$

jest równa pracy:

$$-\rho V g(h_2 - h_1) - V(p_2 - p_1) = \frac{1}{2}mv_2^2 - \frac{1}{2}mv_1^2$$

czyli:

$$p_1 + \frac{1}{2}\rho v_1^2 + \rho g h_1 = p_2 + \frac{1}{2}\rho v_2^2 + \rho g h_2$$

$$p + \frac{1}{2}\rho v^2 + \rho g h = \text{const}$$

ciśnienie hydrodynamiczne

energia mechaniczna dowolnego elementu płynu zmienia się w wyniku pracy wykonanej nad tym elementem przez płyn znajdujący się poza nim. Wykonanie tej pracy powodowane jest przez ciśnienie zmieniające się wzdłuż toru przepływu płynu.

Prawo Bernoulliego

Dla nieściśliwego płynu bez tarcia, suma ciśnień statycznego i dynamicznego zachowana jest nie tylko w czasie, ale również wzdłuż linii prądu.

Prawo Bernoulliego

- ▶ Jeśli ciecz płynie w rurze poziomej:

$$p + \underbrace{\frac{1}{2}\rho v^2}_{\text{ciśnienie dynamiczne}} = \text{const}$$

↓
ciśnienie statyczne

suma ciśnienia statycznego i dynamicznego jest stała (przykł.: **paradoks hydrostatyczny**)

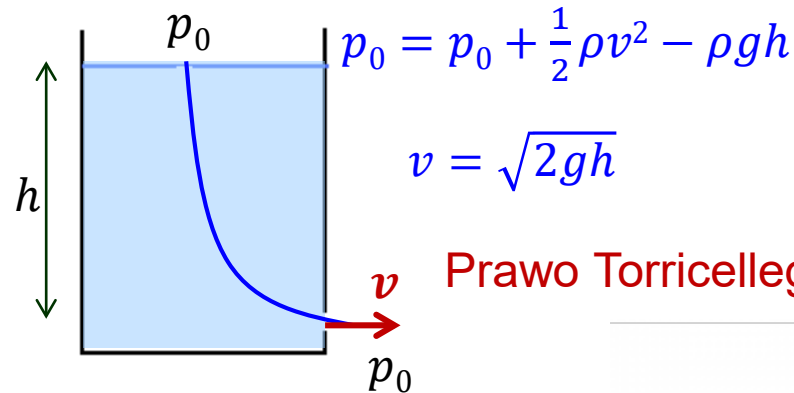
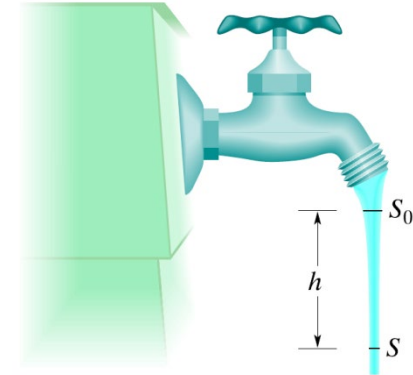
$Sv = \text{const}$, czyli gdy przekrój jest mniejszy, to rośnie prędkość, a więc ciśnienie p maleje

Ciecz płynąc w rurze o zmieniającym się przekroju ma mniejsze ciśnienie na odcinku gdzie przekrój jest mniejszy.

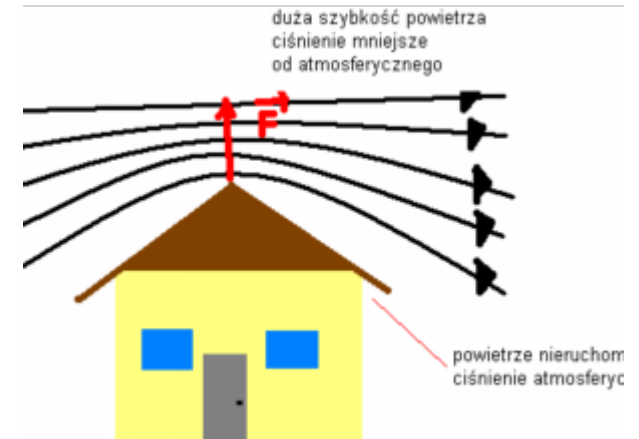
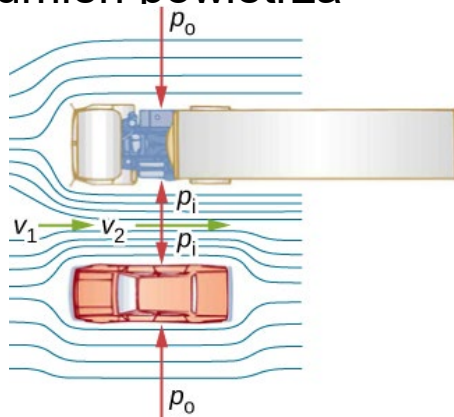
Prawo Bernoulliego ma zastosowanie do **plynu idealnego**, nieściśliwego – przepływu lamularnego, bez lepkości.

Mechanika płynów w życiu

- ▶ Struga wody zwęża się, gdy wzrasta jest prędkość.
- ▶ Wąż ogrodowy – większa prędkość, gdy zmniejszymy otwór
- ▶ Wyptyw wody ze zbiornika:

- ▶ Rozpylacze.
- ▶ Strumień powietrza

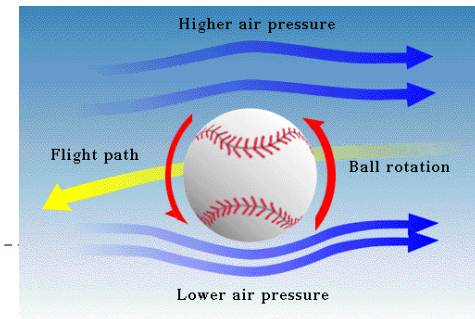
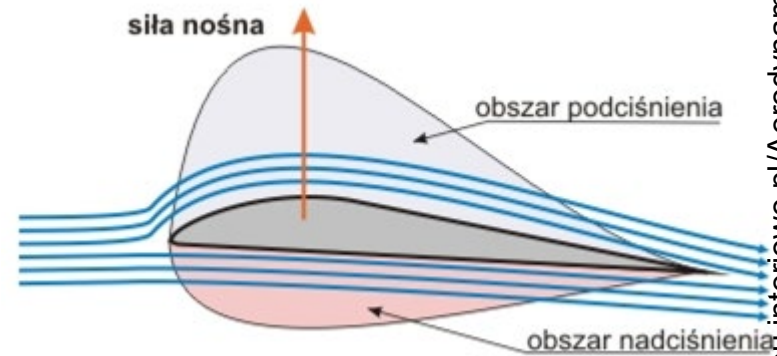
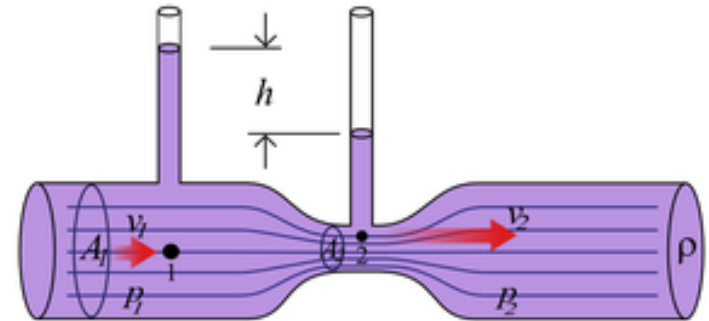
Prawo Bernouliego w technice

- ▶ Ciśnienie jest najmniejsze tam, gdzie prędkość jest największa (nurkowanie)
- ▶ Siła nośna skrzydła samolotu: strugi powietrza są zagęszczone nad skrzydłem, a rozrzedzone – pod nim. Jak widać na rysunku, cząsteczki powietrza (lub cieczy) mając do przebycia większą drogę nad skrzydłem, mają tam większą szybkość niż pod skrzydłem
- ▶ Strzykawka

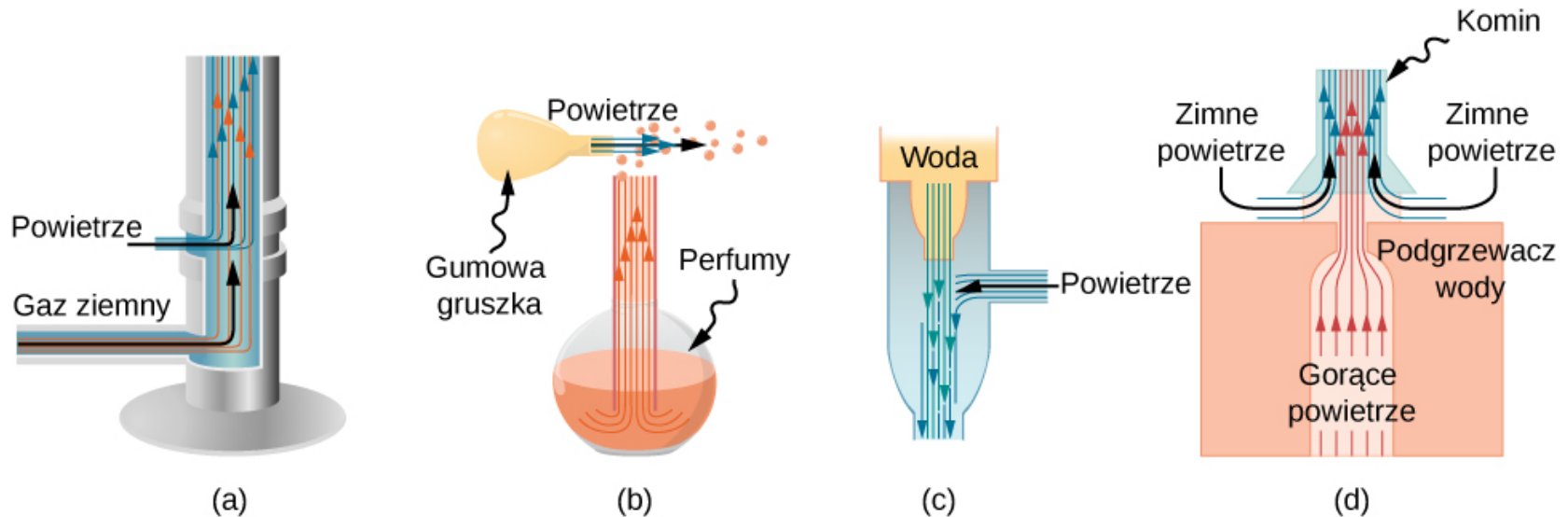
$$p_0 + \frac{1}{2} \rho v^2 = p$$

$$v = \sqrt{\frac{2(p - p_0)}{\rho}}$$

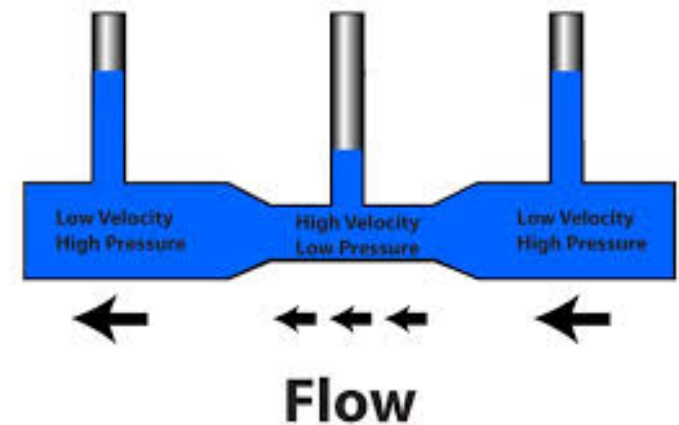
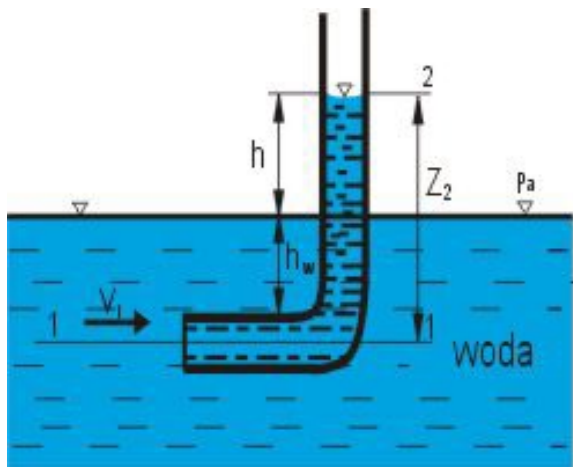
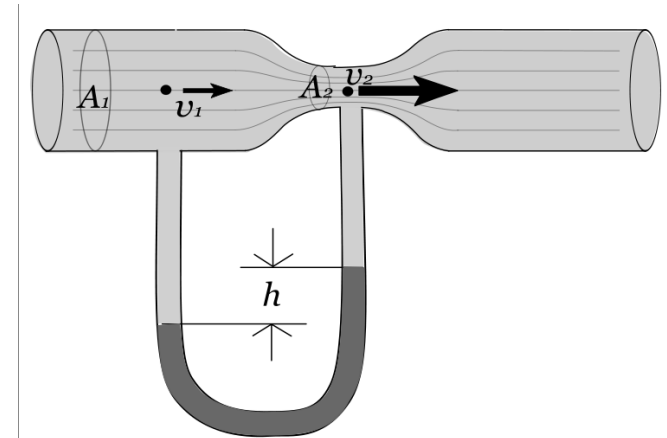
Porywanie płynu

spadek ciśnienia w szybko poruszających się płynach wprawia materię w ruch

Pomiar prędkości przepływu

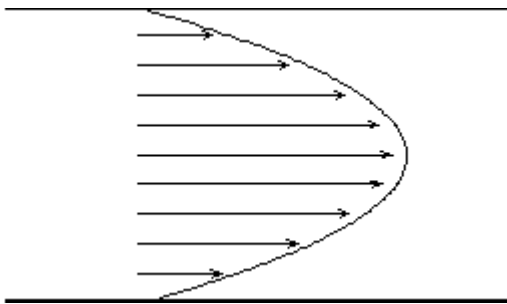
- ▶ Strumień objętościowy: $Q = v S$
- ▶ Pomiar prędkości przepływu:
  - zwężka Venturiego,
  - rurka Prandla (rzeki)

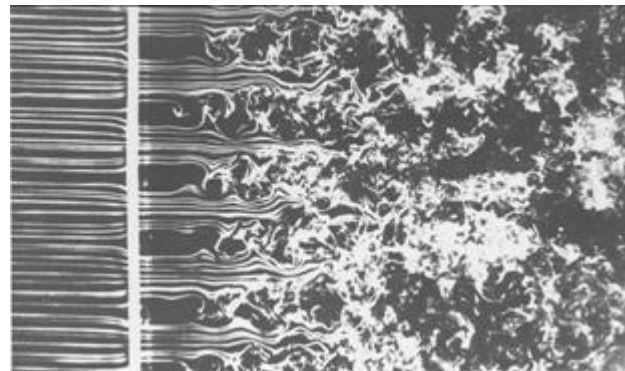

Przepływy turbulentne

- ▶ Prędkość w przepływie lamilarnym:

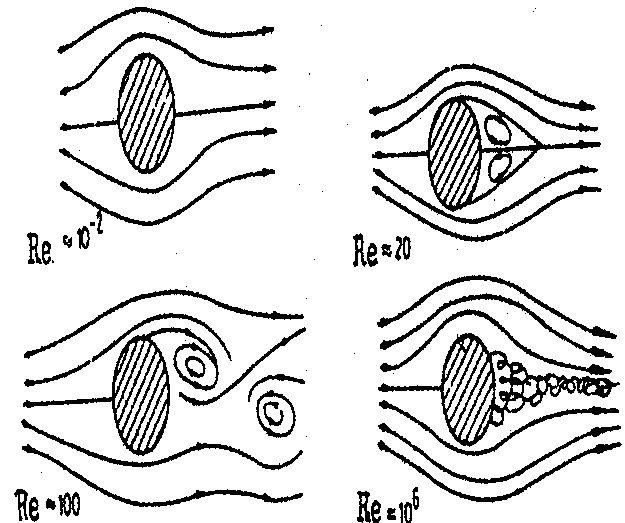
- ▶ Przepływ turbulentny

- ▶ Po przekroczeniu pewnej prędkości granicznej strumień zamienia się na wiry – przepływ turbulentny.

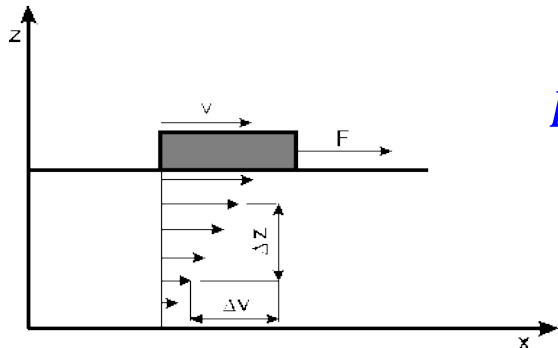
- ▶ Liczba Reynoldsa - $Re = \frac{2 \bar{v} \rho}{\eta} \approx 2300$
oznacza turbulencje

- ▶ Lepkość - η

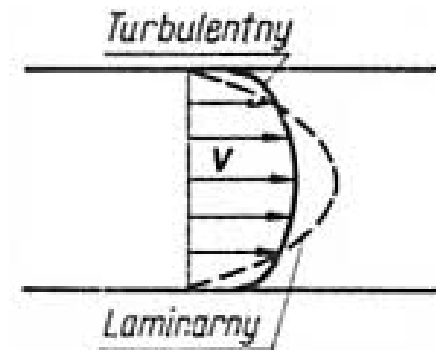

Lepkość

- ▶ Lepkość – tarcie pomiędzy warstwami cieczy. Opisuje siły ścinania istniejące w poruszającej się cieczy
- ▶ W rurze prędkość jest największa w środku i maleje przy ściankach – ciecz składa się z małych walcowatych warstw, które poruszają się z różnymi prędkościami - tarcie
- ▶ Lepkość η – wartość siły F , jaką należy przyłożyć do ciała, aby poruszało się ze stałą prędkością v .

$$F = \eta \left| \frac{dv}{dz} \right| S$$

- ▶ Związek lepkości z turbulencjami.

Pokazy doświadczeń

- ▶ Demonstracja prawa Pascala.
- ▶ Paradoks hydrostatyczny
- ▶ Nurek Kartezjusza
- ▶ Ciśnienie dynamiczne w strudze cieczy-lewitująca piłeczka
- ▶ Paradoks aerodynamiczny
- ▶ Prawo Bernoulliego

Podsumowanie

- ▶ Ciśnienie. Pomiar.
- ▶ Prawo ciągłości strugi Pascala, Archimedesesa. Przykłady.
- ▶ Równanie Bernoulliego. Opis zjawisk.
- ▶ Rodzaje przepływów.
- ▶ Turbulencje.
- ▶ Lepkość.
- ▶ Liczba Reynoldsa